

مرکز تخصصی تفسیر و علوم قرآن فاطمه الزهرا (سلام الله علیها)

شهرستان خمینی شهر

عنوان مقاله

چگونگی مواجهه مفسران اهل سنت با آیات الفضائل

«علیهم السلام»

استاد راهنما

جناب آقای رضایی

تهیه و تنظیم

عزت قصری

لیلا بابایی

نجمه حیدری

تابستان ۱۳۹۶

چکیده

سپاس خدایی را که بهترین خلقت را به ما ارزانی داشت تا در پرتو سخنان شیوا و محکشان مسیر پاکی را بیماییم و در کور راه ها آنها را چراغ هدایتان قرار داد. بی شک خداوند متعال که خالق این جهان و آدمیان است برای تکامل و خوشبختی انسانها، بهترینها را راهنما قرار می دهد همان های که «یطهرکم تطهیرا» هستند و صاحبان امر الهی، مومنانی که مودت و محبتشان اجر رسالت رسول خوبان است. صادقینی که این روزگار وجودشان را کم دارد. این نوشتار به دنبال آن است با بیان نظرات مفسران بزرگ اهل سنت پیرامون آیات الفضائل اهل بیت (علیه السلام) و بدست آورد رویکرد ایشان راجع به این آیات در بحث فضائل اهل بیت نظر اهل سنت را راجع به موضوع مورد بحث استخراج نماید. این پژوهش با روش استخراج آیات موضوعی که در مورد مباحث مهدویت از دیدگاه اهل سنت مطرح است. و دنبال کردن این آیات در کتب روایی شیعه و سنی و کتب تفسیری مفسران اهل سنت به بیان رویکردهای متفاوت مفسران اهل سنت پیرامون موضوع پرداخته است.

در مواجهه با نظرات مفسران اهل سنت با رویکردهای متفاوتی از ایشان روبرو می شویم. از جمله رویکرد سکوت، که این رویکرد در اکثر تفاسیر مشاهده می شود. در بعضی از تفاسیر مفسر به طور کلی فضائل را انکار می کند. و رویکرد متفاوتی نسبت به شیعه دارد. آیاتی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته. با توجه به نظر علمایی همچون آلوسی (صاحب روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم)، سیوطی (صاحب الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور)، طبرسی (صاحب مجمع البیان فی تفسیر القرآن)، زمخشری (صاحب الکشاف عن حقایق غوامض التنزیل)، بیضاوی (صاحب) و ابن عربی (صاحب تفسیر ابن عربی) آورده شده.

کلید واژه: مفسران اهل سنت، فضائل اهل بیت، تفاسیر

مقدمه

در آغاز باید گفت فضائل اهل بیت (ع) قابل شمارش نیست. عقل از فهم عظمت جایگاه او عاجز می ماند و هیچ کس جز حضرت حق و نبی مکرم اسلام (ص) نمی تواند او را بشناسد.

فضائل و مناقب اهل بیت (ع) هم در آیات هم در روایات و هم در تاریخ به حدی زیاد است نمی توان همه آن را در جایی جمع نمود. علی (ع) اقیانوس بی کرانی است که هر چه در آن غوص نماییم باز هم به انتها نخواهد رسید. علی (ع) پس از پیامبر (ص) بزرگترین شخصیت اسلام است که در راه حمایت از دین از

هیچ خدمتی فروگذار نکرد. او اولین کسی بود که به پیامبر ایمان آورد و همچنین اولین کسی بود که پشت سر پیامبر (ص) به نماز ایستاد. و تا آخرین لحظه هم دست از یاری پیامبر (ص) برنداشت.

در قرآن آیات فراوانی در باره اهل بیت (ع) وجود دارد که مفسران شیعه همگی در تفسیر این آیات متفق القولند که درباره اهل بیت نازل شده است.

در میان مفسران اهل سنت هم می تان گفت اکثریت آنها آیات مذکور را درباره اهل بیت (ع) می دانند البته در میان آنها کسانی هم هستند که قبول ندارند.

از باب آنچه همه آن درک نمی شود همه آن هم ترک نمی شود به گوشه ای از آیات و روایات و سخنان بزرگان در این زمینه بسنده می کنیم.

قلمرو بحث

مفسران: سید محمود آلوسی، اسماعیل بن عمرو ابن کثیر دمشقی، عبدالرحمن بن محمد بن ابی حاتم، ابو جعفر محمد بن جریر طبری، عبدالله بن عمر بیضاوی، جلال الدین سیوطی، ابوعبدالله محمد بن عمر فخرالدین رازی، محمد بن احمد قرطبی، نصر بن محمد بن احمد سمرقندی، عبید الله بن احمد حسکانی، ابو اسحاق احمد بن ابراهیم ثعلبی نیشابوری.

مفهوم شناسی

۱. قرآن: مقصود کتاب آسمانی مسلمانان است که ۶۲۰۰ آیه دارد و به صورت متواتر به دست ما رسیده است.

۲. تفسیر: در اصل به معنای کشف و بهره برداری است و اینجا به کشف معانی جدید کلمات و جمله های قرآن و توضیح مقاصد و اهداف آن هاست. به عبارت دیگر تبیین مراد استعمال آیات قرآن و آشکار کردن مراد جدی آن براساس قواعد ادبیات عرب و اصول عقلایی محاوره است.

۳. تأویل: در اصل به معنای بازگشت دادن است و معنای خلاف ظاهر لفظ است که به وسیله قرینه حاصل می شود.

۴. بطن: در اصل به معنای پوشیده و غیر ظاهر است و اینجا مقصود معنایی از قرآن است که از ظاهر کلام به دست نمی آید. بطن آیات گاهی در احادیث بیان شده است.

بطن در اصطلاح قرآنی، معانی که ظاهر الفاظ دلالتی بر آن ندارند و از دسترس عموم مخاطبان خارج است.

۵. اهل سنت: سنت در لغت به معنای راه و روش می باشد. در اصطلاح اهل حدیث هم، معنای حدیث یعنی گفتار، کردار، رفتار و تأییدات پیامبر(ص) می باشد. اهل سنت به معنای جامعه سنتی و سنت گرا و پیرو پیامبر و یارانش می باشند.

بنا به نقل مفسرین و مورخین عامه و خاصه آیات زیادی (بیش از سیصد آیه) در باره ولایت علی علیه السلام و فضائل و مناقب آن حضرت در قرآن کریم آمده است که نقل همه آنها از عهده این مقاله خارج است لذا ما در اینجا فقط به نقل چند مورد از کتب معتبره اهل سنت اشاره می نمائیم.

پیشینه تحقیق:

موضوع تطبیق آیات قرآن بر اهل بیت (ع) از سده های نخست تاکنون مورد توجه مفسران و نویسندگان بزرگ اسلام بوده است و آثار بسیار ارزشمندی در این رابطه نگاشته شده است از جمله این آثار می توان به کتاب معجم مهدویت در تفاسیر شیعه و اهل سنت اثر سید محسن طباطبایی و همکاران و کتاب مقایسه اندیشه مهدویت نزد شیعه و اهل سنت اثر محمدرضا آذریان بروجنی اشاره کرد.

همچنین مقالات بسیاری در این زمینه نوشته شده است. اما به صورت اختصاصی در زمینه رویکرد مفسران اهل سنت در مواجهه با این دسته آیات کتاب مستقل با مقالاتی که بیان کنند دیدگاه آنان در این زمینه باشد تاکنون به نگارش درنیامده است.

الف: آیات الفضایل عام اهل بیت

۱_ آیه تطهیر

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً؛ به درستی که خداوند می خواهد از شما اهل بیت رجس و پلیدی را دور سازد و شما را پاک گرداند پاک شدنی.

و أخرج ابن جرير و ابن أبي حاتم و الطبرانی عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم نزلت هذه الآية في خمسة في و في علي و فاطمة و حسن و حسين إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً

روایت شده از ابن جریر و ابن ابی حاتم و الطبرانی عن ابی سعید الخدري رسول خدا فرمودند این آیه در مورد پنج تن علی و فاطمه و حسن و حسین بیان شده است.

دیدگاه آلوسی:

آلوسی اختصاص آیه تطهیر را به اهل بیت [اصحاب کساء] پیامبر (ص) رد کرده و بر این باور است که این آیه علاوه بر اصحاب کساء، افراد دیگری از جمله همسران پیامبر (ص) را نیز شامل می شود. او، معنای لغوی اهل البیت را مورد توجه قرار داده و معتقد است که مراد از اهل البیت پیامبر (ص) همه کسانی هستند که نوعی علاقه و رابطه خویشاوندی و ناگسستگی با آن حضرت (ص) داشته، به طوری که از لحاظ عرف، همگی آنها می توانند در یک بیت واحد ساکن شوند. بنابراین، تعریفی که ایشان از اهل البیت ارائه می دهند ابتدا ازدواج پیامبر (ص) و بعد اهل کساء را مشمول این حکم می دانند: « المراد بأهل البيت من لهم مزيد علاقة به صلى الله عليه و سلم و نسبة قوية قريبة إليه عليه الصلاة و السلام بحيث لا يقبح عرفا اجتماعهم و

- ^{۱۳۸} تفسیر العیاشی، ج ۱، ص ۲۱۳، به نقل از الغیبه للنعمانی، باب ۱۳، ص ۱۹۹.
- ^{۱۳۹} تأویل الآیات الظاهرة فی فضائل العترة الطاهر، ج ۱، ص ۱۳۳.
- ^{۱۴۰} ابن عاشور، همان، ج ۳، ص ۳۱۸؛ بیضاوی، همان، ج ۲، ص ۵۶؛ آلوسی، همان، ج ۲، ص ۳۸۵؛ طبرانی، همان، ج ۹، ص ۴۷۳.
- ^{۱۴۱} طبری، همان، ج ۴، ص ۱۴۷.
- ^{۱۴۲} رشیدرضا، همان، ج ۴، ص ۳۱۸؛ ثعلبی، همان، ج ۳، ص ۲۳۹؛ ابن کثیر، همان، ج ۲، ص ۱۷۴؛ سیوطی، همان، ج ۳، ص ۱۱۴؛ فخررازی، همان، ج ۹، صص ۴۷۴ و ۴۷۳.
- ^{۱۴۳} سوره بقره (۲) آیه ۱۱۴.
- ^{۱۴۴} بحارالانوار، ج ۸۰، ص ۳۴۱.
- ^{۱۴۵} التفسیر الاثری الجامع، ج ۳، ص ۵۳۷.
- ^{۱۴۶} ابن کثیر، همان، ج ۱، ص ۲۷۱.
- ^{۱۴۷} طبری، همان، ج ۱، ص ۳۹۹.
- ^{۱۴۸} قرطبی، همان، ج ۲، ص ۷۹؛ ثعلبی، همان، ج ۱، ص ۲۶۱.
- ^{۱۴۹} رشیدرضا، همان، ج ۱، ص ۴۳۴؛ آلوسی، همان، ج ۱، ص ۳۶۳؛ ابن عاشور، همان، ج ۱، ص ۶۶۴؛ طبرانی، همان، ج ۴، ص ۱۳؛ بیضاوی، همان، ج ۱، ص ۱۰۱؛ فخررازی، همان، ج ۴، ص ۱۳.
- ^{۱۵۰} سوره اعراف (۷) آیه ۱۸۷.
- ^{۱۵۱} حویزی، همان، ج ۲، ص ۱۰۷؛ تفسیر کنزالوقائق و بحر الغرائب، ج ۵، ص ۲۶۰.
- ^{۱۵۲} قندوزی، همان، ص ۴۱۹.
- ^{۱۵۳} بیضاوی، همان، ج ۳، ص ۴۴؛ ابن عاشور، همان، ج ۸، صص ۳۷۶ - ۳۷۴؛ قرطبی، همان، ج ۷، ص ۳۳۵؛ ثعلبی، همان، ج ۴، ص ۳۱۳؛ سیوطی، همان، ج ۳، ص ۱۵۱؛ طبرانی، همان، ج ۱۵، ص ۴۲۲؛ آلوسی، همان، ج ۵، ص ۱۲۵؛ فخررازی، ج ۱۵، ص ۴۲۲.
- ^{۱۵۴} رشیدرضا، همان، ج ۹، صص ۵۰۰ و ۴۹۹.

فهرست منابع

* قرآن کریم

۱. ابن عاشور، محمدطاهر، التحرير و التنوير المعروف بتفسير ابن عاشور، ج ۳ و ۸ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۷ و ۲۰ و ۲۷، لبنان - بيروت: مؤسسه التاريخ العربی، ۱۴۲۰ هـ ق.
۲. ابن كثير، اسماعيل بن عمر، تفسير القرآن العظيم، محقق: محمد حسين شمس الدين، ج ۱ و ۲ و ۴ و ۵ و ۸، چاپ اول، لبنان - بيروت: دارالكتب العلميه، ۱۴۱۹ هـ ق.
۳. استرآبادی، علی، تأویل الآيات الظاهرة في فضائل العترة الطاهر، محقق: حسين استادولی، ج ۱، قم: مؤسسه نشر الاسلامی.
۴. آلوسی، محمود بن عبدالله، روح المعانی فی تفسیر القرآن العظيم و السبع المثانی، محقق: علی عبدالباری عطيه، ج ۱ و ۲ و ۵ و ۶ و ۹ و ۱۰، چاپ اول، لبنان - بيروت: دارالكتب العلميه، ۱۴۱۵ هـ ق.
۵. بیضاوی، عبدالله بن عمر، أنوارالتنزيل و اسرار التأویل، ج ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵، چاپ اول، لبنان - بيروت: دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۱۸ هـ ق.
۶. ثعلبی، احمد بن محمد، الكشف و البیان (تفسیر ثعلبی)، محقق: ابی محمد ابن عاشور، ج ۱ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۹، لبنان - بيروت: دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۲۲ هـ ق.
۷. حویزی، عبدعلی بن جمعه، تفسیر نورالثقلین، مصحح: هاشم رسولی، ج ۲ و ۳ و ۴، چاپ چهارم، قم: اسماعیلیان، ۱۴۱۵ هـ ق.
۸. رشید رضا، محمد، تفسیر القرآن الحکیم الشهیر بتفسیر المنار، دارالمعرفه، ج ۴ و ۹ و ۱۰ و ۱۲، لبنان - بيروت: ۱۴۱۴ هـ ق.

-
۹. سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر، **الدرالمنثور فی تفسیر بالمأثور**، ج ۳ و ۴ و ۵ و ۶، چاپ اول، قم: کتابخانه عمومی حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی، ۱۴۰۴ ه.ق.
۱۰. شیخ صدوق، **کمال الدین و تمام النعمة**، مترجم: منصور پهلوان، محقق: علی اکبر غفاری، ج ۲، بی جا، دارالحديث، ۱۳۸۰.
۱۱. طبرانی، سلیمان بن احمد، **التفسیر الکبیر**، ج ۴ و ۹ و ۱۵ و ۱۶ و ۱۸ و ۲۲ و ۲۴ و ۲۹، چاپ اول، اردن - اربد: دارالکتاب الثقافی، ۲۰۰۸ م.
۱۲. طبری، محمد بن جریر، **جامع البیان فی تفسیر القرآن**، ج ۱ و ۴ و ۵ و ۱۰ و ۱۲ و ۱۸ و ۲۰ و ۲۷، چاپ اول، لبنان - بیروت: دارالمعرفة، ۱۴۱۲ ه.ق.
۱۳. عیاشی، محمد بن مسعود، **تفسیر العیاشی**، محقق: هاشم رسولی، ج ۱، تهران: مکتبة العلمية الاسلامیه، ص ۲۱۳.
۱۴. فخررازی، محمد بن عمر، **التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب)**، ج ۴ و ۹ و ۱۵ و ۱۶ و ۱۸ و ۲۲ و ۲۴ و ۲۹، چاپ سوم، لبنان - بیروت: دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ ه.ق.
۱۵. قرطبی، محمد بن احمد، **جامع الاحکام القرآن**، ج ۲ و ۷ و ۸ و ۹ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۷، چاپ اول، تهران: ناصر خسرو، ۱۳۶۴.
۱۶. قمی مشهدی، محمد بن محمدرضا، **تفسیر کنزالوقائق و بحر الغرائب**، ج ۵، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸.
۱۷. قندوزی، سلیمان بن ابراهیم، **ینابیع المودة**، بی جا، دارالاسوه للطباعة مکارم شیرازی و همکاران، ناصر، **تفسیر نمونه**، ج ۲۳، چاپ بیستم، تهران: دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۸۰.
۱۸. و النسو، ۱۴۱۶ ه.ق.

-
١٩. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ٨٠، بیروت - لبنان: مؤسسه الوفاء، ١٤٠٣ هـ ق، ص ٣٤١.
٢٠. معرفت، محمد هادی، التفسیر الاثری الجامع، مترجم: جواد ایروانی، ج ٣، قم: انتشارات التمهید، ١٣٩٠.
- ٢١- ابن حنبل احمد، فضیلت های امام علی (ع)، دارالتفسیر، قم، ١٤٣٣ ق
٢٢. طباطبائی سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم، قم، ١٤١٧ ق
٢٣. طبری ابو جعفر محمد بن جریر، جامع البیان فی تفسیر القرآن، دار المعرفه، بیروت، ١٤١٢ ق
